

НЕГОТИНСКЕ ПИВНИЦЕ, ВРЕДНОСТИ, ИЗАЗОВИ И ТУРИСТИЧКИ ПОТЕНЦИЈАЛИ

БОСИЉКА ТОМАШЕВИЋ*

С а ж е т а к. – У раду су приказана три комплекса пивница, секундарних виноградарских насеља, која су сачувана и делимично још увек активна само у Неготинској Крајини у Рајцу, Рогљеву и Штубику, а која представљају утврђена културна добра категорисана као просторно културно-историјске целине од изузетног значаја. Поред приказаног историјата ових насеља, природних и друштвених фактора који су условили њихово настајање, развој и деградацију, у раду су истакнути проблеми са којима се суочава преостало становништво, општина Неготин, служба заштите, а све ради тражења одговора на питање како сачувати ове и сличне комплексе аутентичног народног, а посебно руралног градитељства и њиховог стављања у функцију локалног економског развоја.

Кључне речи: културна баштина, село, насеље винских подрума, пивнице, рестаурација, ревитализација, туристички потенцијал

На крајњем истоку Србије, на подручју Неготинске Крајине, која је позната по свом виногорју, становници многобројних села којима је виноградарство била основна делатност, оснивали су секундарна насеља винских подрума – пивнице,¹ у којима су прерађивали грожђе у вино и ракију и где су те производе чували. Комплекси пивница били су лоцирани недалеко од примарних, стамбених насеља збијеног типа, а према сачуваним, закључујемо имали су сличну просторну структуру (Лутовац 1959, 447–453).

Од крајњег севера где су се некада налазиле Уровичке пивнице до крајњег југа уз Тимок, до пивница села Брусник у општини Зајечар, данас бележимо топониме за 18 групација пивница.² Милисав Лутовац 1959. у свом делу говори о око 40 пивница које чини од 20 до 400 подрума.

---

* Републички завод за заштиту споменика културе – Београд,
bosiljka.tomasevic@heritage.gov.rs

¹ Пивница – f. 1) der Keller (im Weinberge jelb); cella vineria in ipsa vinea – подрум (у винограду); вински подрум у винограду (Стефановић Караџић 1935: 515).

² Према топографским мапама Географског института ЈНА из 1956. које су израђене на основу топографског премера од 1925. то су Уровичке, Каменичке,

Становници села која су смештена на обронцима планина Дели Јован, Велики Гребен и Мироч, али и других области који нису имали погодне природне услове да у свом окружењу гаје винову лозу и производе вино, имали су винограде и пивнице у атарима села где су постојали ти услови (Лутовац 1959, 72). Од многобројних виноградарских насеља која су била сконцентрисана северно, западно и јужно од Неготина, остало је свега неколико: Рајачке, Рогљевачке, Смедовачке, Штубичке и Братујевачке (пивнице села Глоговица) од којих су само прва три комплекса делимично активна, док су последња два у највећој мери напуштена. Рајачке, Рогљевачке и Штубичке пивнице категорисане су као културна добра од изузетног значаја за Републику Србију и једине су просторно културно-историјске целине те категорије које представљају аутентично рурално наслеђе *in situ*.³ Комплекси Музеј на отвореном „Старо село“ у Сирогојну и спомен-кућа Вука Караџића у Тршићу су исте категорије, али су настали премештањем објеката.

Завод за заштиту споменика културе Ниш, као територијално надлежан, од проглашења тих комплекса културним добром преузео је старање о њима. Од 1982. и 1986. предузето је архитектонско снимање у Штубичким и у Рајачким пивницама и израда техничке документације. Највећи број обрађених објеката није био доступан те није било могуће урадити потпуну техничку документацију.

С обзиром на то да су сва три комплекса пивница категорисана за културна добра од изузетног значаја, старање о њима је законска обавеза Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд који је преузео старање о Неготинским пивницама тек 2005. Од тада је током неколико сезона израђена техничка документације за око 40% објеката у сва три комплекса, као и документација за око 10% надгробних обележја старог гробља у Рајцу.⁴ Поред техничке документације постојећег стања

Дупљанске, Бадњевачке, Јасеничке, Штубичке, Карбуловачке, Балајске, Рушанске, Локвањске, Височке, Омачке, Братујевачке (села Глоговице), док поред села Рајца, Роглева, Смедовца, Тамничка и Брусника постоје само топоними „пивнице“ будући да се налазе у њиховој непосредној близини.

³ Штубичке, Рајачке и Рогљевачке пивнице са рајачким и рогљевачким гробљем утврђене су за споменике културе 1980, односно 1983. године када су и категорисане као културно добро од изузетног значаја; од 15. априла 2010. године ова три комплекса под називом Неготинске пивнице уписана су на Прелиминарну листу светске културне и природне баштине UNESCO.

⁴ У Рајачким пивницама има 232 објекта, у Рогљевачким 152 а у Штубичким 24. Од тога је највећи број једноделних објеката, велики је број двојних и знатно мање тројних објеката. У делу старог гробља у Рајцу налази се око 1500 надгробних обележја, од чега, према типу оних који имају натписе закључујемо да је највећи број из XIX, неколико из XVIII, а знатан број из XX века.

за више од 150 објеката, такође су урађени пројекти за реконструкцију, рестаурацију или инвестиционо одржавање за 22 објекта са 28 пивница. Неопходни радови изведени су на 15 објеката са 21 пивницом. Будући да у сва три комплекса има укупно 408 објеката, за дванаест година деловања Републички завод за заштиту споменика културе сачувао је од пропадања свега 3,67% укупног грађевинског фонда уз помоћ СНwВ (2,93%) и Министарства културе и информисања (0,7 %).

Сл. 1. Рајачке пивнице

Сл. 2. Рогљевачке пивнице

За потребе израде планова генералне регулације оба села са елементима Плана детаљне регулације за пивнице, урађене су Студије заштите културне баштине села Рајца и Рогљева 2009. и 2011. године.⁵ Међутим, због недостатка средстава израђени су само планови детаљне регулације Рајачких и Рогљевачких пивница. Први је усвојила Скупштина општине Неготин 30. октобра 2015, а други 28. октобра 2016.⁶ У току је израда преосталих инфраструктурних пројеката које, као и планску документацију, финансира Општина Неготин.

За радове на техничкој и планској документацији, као и техничкој заштити од 2005. до сада је издвојено око 40 милиона динара. Највећи број објеката је технички заштићен захваљујући делатности Cultural Heritage without Borders (Културно наслеђе без граница) – шведске/албанске невладине организације која је финансирала радове у износу око 18,8 милиона динара путем пројеката „Сто кровова“ 2010–2011. и „Регионални рестаураторски кампови“ који се одржавају у Рогљеву од 2013. године. Република Србија, из буџета Министарства културе и информисања издвојила је за конзерваторске радове око 8,6 милиона динара, а за израду техничке документације и пројеката 9,6 милиона динара. Општина Неготин је издвојила око 3 милиона динара за израду Студије заштите културне баштине, планове детаљне регулације (ПДР) и пројекте водовода и канализације.⁷

Колико су комплекси значајни за сиромашну локалну заједницу говори то да је Скупштина општине Неготин у октобру 2014. донела Одлуку о додељивању специјалног статуса комплексу Рајачких пивница као и Решење о образовању координационог тима за уређење Рајачких пивница.⁸

ПРЕПРЕКЕ РАЗВОЈУ НЕГОТИНСКИХ ПИВНИЦА

Прва препрека развоју руралних области целе Србије, па и Неготинске Крајине је људски ресурс – недостатак младог, радно активног становништва, које већ деценијама унатраг не види могућност рада и

⁵ Студије културне баштине Рајца и Рогљева урадио је мултидисциплинарни тим стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд и Завода за заштиту споменика културе Ниш.

⁶ Оба плана су урађена у Републичком заводу за заштиту споменика културе – Београд.

⁷ То су само послови који су реализовани преко Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд, а поред тих општина Неготин је финансирала израду инфраструктурних пројеката.

⁸ Захваљујући деловању Координационог тима реконструисан је део пута Неготин–Рајац.

Сл. 3. Јединствена аутентична просторна организација и архитектура пивница, њихова разноврсност и детаљи су разлози због којих су ови комплекси утврђени за културна добра

просперитета ван већих градских центара а поготово не у селима која у највећој мери нису покривена основном инфраструктуром неопходном за савремен живот, због чега је велики одлив становништва ка већим градским центрима или иностранству.⁹ С тим у вези значајно је смањена површина под виноградима у Неготинској Крајини као и производња вина, због чега је потреба за винским подрумима минимална, а стање грађевинског фонда у сва три комплекса веома критично. Пивнице су највећим делом напуштене и зарасле у зеленило, у малом броју објеката је очувана функција производње вина или туризма са задовољавајућим одржавањем и презентацијом. Више је објеката са урушеним крововима и остацима камених зидова. Велики број пивница се потпуно срушио и

⁹ Поређећи пописе из 1953. и 2011. у Рајцу и Рогљеву број становника мањи је за око 80%. (<http://eastside.rs/index.php/drustvo/307-trilogija-negotinska-pustos-2-deo>, приступљено 18. марта 2017).

једини сачувани трагови постојања су остаци темеља или обриси крова на зидовима суседних објеката.¹⁰

Друга препрека развоју Неготинских пивница је саобраћајна инфраструктура која је у највећем делу Неготинске Крајине изузетно лоша, а посебно путеви који воде од Неготина ка селима која му гравитирају. Ту се до скоро није издвајао пут који води од Неготина до Рајца и Рогљева, можда најважнијих туристичких потенцијала Крајине, што је представљало велики проблем и за одвијање свакодневног живота локалног становништва али и за туристе и туристичке организације којима су Неготинске пивнице представљене као једна од најатрактивнијих дестинација руралног, односно винског туризма. Однедавно извесно је решење проблема лоше саобраћајне повезаности Рајца и Рогљева преко Вељкова до Неготина. До сада је урађена реконструкција постојећег пута од Мокрања до Вељкова, а очекује се да до краја године буде завршена деоница до Рогљева. Очекивано је да ће уследити и радови на деоници до Рајца и осталих села јужно од њега.

Трећа препрека развоју Неготинских пивница је да не постоји целовита и централизована брига о њима, те је последица њихова девастација. У претходном одељку навели смо које је активности предузела Република Србија, односно њене институције које се баве заштитом споменика културе и колико је држава уложила у те комплексе културне баштине изузетно значаја. Наглашавамо још једном да је Министарство културе и информисања издвојило до 2013. укупно 8,6 милиона динара за техничку заштиту три објекта, а то је 0,7%, од укупног броја објеката у три групације пивница.

Будући да су вински подруми приватно власништво, тенденција надлежног министарста је да се њихово очување и презентација препустити појединцима, виноградарима и винарима, потомцима оних који су изградили те комплексе а неготинско вино прославили широм Европе, али и новим власницима који куповину пивница сматрају добром инвестицијом. Последица тога је девастација објеката и простора, што постаје веома учестала појава. На великом броју аутентичних објеката уочавају се бројне интервенције: неодговарајуће дозиђивање и надградња. Велики проблем представља изградња нових објеката на остацима некадашњих пивница, што се по правилу дешава без мера техничке заштите, услова и сагласности надлежног завода, често и без пројекта, и да се не примењују принципи традиционалне градње. У неколико случајева власници граде не поштујући пројекат за који су добили сагласност надлежне институције, интерпретирају традиционално градитељство на готово карикатуралан

---

¹⁰ У Рајачким пивницама од укупно 232 објекта, 71 објекат се активно користи, 102 не користе се, а 59 је у рушевинама. У Рогљевачким пивницама од укупно 152 објекта 40 је активно, 73 је неактивно а 39 урушено или у остацима. У Штубичким пивницама од 24 објекта, 7 је неактивно а 17 је урушено.

Сл. 4. Затечен и обновљен изглед пивница у Рајцу и Рогљеви

начин и тиме додатно нарушавају и девастирају амбијент чиме посетиоце доводе у заблуду шта је у комплексу традиционално и аутентично. Радове обично изводе нови власници објеката или парцела, који углавном нису повезани са делатношћу виноградарства, пивница и села неготинског виногорја. Често су то и високообразовани појединци из градова који купују објекте пивнице за кућу за одмор, инвестирају у непримерену адаптацију, али их касније ретко или уопште не користе.

Процес девастације објеката и простора интензивирао се од 2000-те, када је група пословних људи из Београда и Новог Сада, окупљена у оквиру „Удружења за заштиту пивница – Прозор“, купила (закупила) десетак пивница и једну казанију у Рајачким пивницама. Само једној пивници и казанији вратили су првобитну функцију, што је трајало неколико година, да би на крају све напустили и препустили зубу времена. Данас је највећи број тих објеката урушен. У истом периоду у Рогљевачким пивницама један занатлија из Неготина, пореклом из овог места, купио је петнаест пивница. Три објекта је адаптирао за пријем туриста, а остале, које су под кровом, користи само као оставе. Сви досадашњи грађевински и занатски радови на адаптираним објектима изведени су без примене правила и принципа архитектонске и конзерваторске струке, као и туризмолошке

Сл. 5. Раџак, последица туристификације – девастација објеката

норме. Имајући у виду да оба комплекса пивнице још увек немају прописну инфраструктуру¹¹ стихијско и нестручно туристичко активирање објеката довело је до загађења воде на јавној чесми у центру Рогљева и у једином активном, јавном бунару у центру Рогљевачких пивница који користе становници за пиће али и у процесу справљања вина, чиме су утржени њихово и здравље посетилаца.

Колико нам је познато, Републичка и општинска грађевинска и комунална инспекција као ни туристичка организација општине Неготин до сада нису учиниле ништа да спрече девастацију објеката и комплекса пивница, као ни загађење пијаће воде иако је то више пута предочавано.

У великом броју случајева власници су извели изузетно лоше грађевинске радове на помоћним објектима (надстрешницама) намењеним посетиоцима који представљају опасност за све. И на отвореном простору интервенисано је на неодговарајући начин: винарски судови, ардови¹² и бурад, изнесени су из објеката. Једно буре је претворено у пољски тоалет, док су друга постављена као декор и осликана религиозним и профаним мотивима: св. Трифун, Богородица са Христом, затим Хајдук Вељко, грожђе и сл. Многобројно оруђе за обраду винограда је на отвореном, на трави, без заштите од атмосферичности. На колекцију чега и фијакера која је смештена иза једне пивнице обрушила се надстрешница, која је саграђена с намером да их заштити, али без основних, традиционалних и савремених грађевинских принципа градње. Једна од последњих непримерених, нетрадиционалних интервенција у простору је постављање дрвених скулптура – Христ на распећу и фигура старице.

¹¹ Раџачке пивнице имају само водоводну, док Рогљевачке немају ни водоводну ни канализациону мрежу.

¹² Ардов је велики дрвени суд за превирање комине, чије димензије и форма омогућавају да мањи човек уђе и опере унутрашност.

Сл. 6. Рајац – девастација аутентичних објеката

Из претходног се види велики број непримерених интервенција у екстеријеру и ентеријеру пивница које су одраз односа власника, туристичке организације општине Неготин, службе заштите и инспекцијских служби општине Неготин и Републике Србије и недостатка њихове сарадње или немоћи свих појединачно.

ПОТЕНЦИЈАЛИ

Према свему горе наведеном не може се говорити о потребним условима и нивоу туристичке услуге у пивницама. Мишљења смо да је актуелно инсистирање на туристичком активирању тих комплекса без значајног улагања контрапродуктивно, са становишта очувања природне и културне баштине као и развоја руралног туризма.

Плановима детаљне регулације за Рајачке и Рогљевачке пивнице, поред враћања првобитне намене објектима планирана је и могућност њиховог активирања кроз туристичку, образовну и културну намену. За Штубичке пивнице, које су потпуно напуштене, још увек није урађен ПДР. За њих тренутно нема реалне могућности да се врате у првобитну намену, али постоји идеја да се на том локалитету оформи Центар старих заната и нематеријалне баштине Неготинске Крајине који би поред научног,

Сл. 7. Рогљево, девастација аутентичних објеката и предела. „Народно градитељство“ и „уметност“ у функцији туризма

требало да буде и један од туристичких центара који би повезао те две делатност. Пре израде ПДР Штубичких пивница неопходно је урадити Генерални план и Студију изводљивости.

Што се тиче делимично активних Рајачких и Рогљевачких пивница ПДР је указао на могућност да туризам буде допунска делатност и да се туристички садржаји потпуно уклопе у постојећи амбијент и објекте а да се при томе обезбеди несметано функционисање основне намене објекта – производња и складиштење вина. Планирано је да се за туристичке садржаје користе постојећи неактивни објекти, већи да се пренамене за ресторане традиционалне кухиње, а за смештај гостију да се користе само они који имају стамбене спратове и потребне услове за ту функцију. Изградњом мањег броја нових објеката на прилазу у комплексе обезбедили би се услови за квалитетну туристичку понуду, као што су туристичко-информативни центри са санитарним блоком за посетиоце. Планирана је изградња нових објеката на постојећим темељима, чија функција може бити производња вина али и туристичко-угоститељска.

Приликом успостављања правне заштите ова три комплекса винских подрума, није се довољно обраћала пажња на валоризацију и значај

Сл. 8. Туристички потенцијал – неискоришћени капацитети за дисперзивни хотел у Рајцу и Рогљеву

њиховог окружења: матична села, природни и људском руком створени предео са шумама, потоцима, виноградима, гробљима итд. Имајући у виду да су комплекси пивница неодвојиви део предела и да су се развијали истовремено у историјском и економском контексту развоја села и региона, данас их тако и сагледавамо. С тим у вези планирано је проширење граница њихове заштите на села и винограде, али и израда Плана подручја посебне намене за Неготинско виногорје. Такав приступ у старању о културној баштини путем заштите свих елемената предела који су је условили, сматра се једино исправним тек у последњим деценијама.¹³

Имајући све наведено у виду сматрамо да у разматрању туристичког значаја и капацитета пивница и њиховог потенцијала не би требало да се одвајају матична, примарна насеља и виногради. Њихова органска повезаност је условила настанак и функционисање и представља нераскидиву целину ма колико да су удаљени једни од других. Потребу и могућност да се села туристички активирају осетили су поједини њихови становници,

¹³ Европска конвенција о пределу, Фиренца, 20. октобар 2000. Народна скупштина Републике Србије потврдила је ову конвенцију 25. маја 2011; Повеља о вернакуларном градитељском наслеђу, ICOMOS 1999.

те су пре десетак година прва домаћинства почела да примају туристе, а данас је више од двадесет регистрованих са око сто лежајева. То је подстакло и домаћинства у суседним селима (Ковилово, Браћевац), која немају пивнице, да активирају своје смештајне капацитете у туристичке сврхе. То је лакши и исправнији пут како би се туристима обезбедио смештај, будући да у сеоским кућама за то већ постоји минимална инфраструктура, док највећи број пивница није предвиђен ни за привремени боравак и за сада не постоји основна инфраструктурна мрежа у комплексима.

Услед негативног демографског тренда велики је број празних стамбених кућа у селима, око сто у Рајцу и педесет у Рогљеву. Куће су неочекивано велике површине у традиционалном окружењу, често груписане у улици или блоку. Заједно са четрдесет Рајачких и осамнаест Рогљевачких пивница које је могуће користити за смештај, празне куће у селима представљају значајан грађевински и туристички потенцијал за тзв. „дисперзивне хотеле“. Међутим, проблем је да су осиромашени власници, наследници некадашњих вредних и имућних домаћина, данас најчешће без посла, немају потребно знање, идеје и новац за адаптацију и ревитализацију кућа, а многи од њих ни објективне могућности јер су у потрази за послом напустили село, неки и државу. На општем нивоу постоји потреба да се утврди начин и услови како да се архитектонски вредни али и они који то нису, напуштени објекти у потенцијалном туристичком простору ставе у функцију без активног учешћа власника, а који при томе не желе да их отуђе.

Поред свих елемената који су потребни да се омогући савремено коришћење комплекса винских подрума, за чију реализацију су створени услови изградом и усвајањем планова детаљне регулације, неопходно је да се пружи стручна и финансијска помоћ садашњим и будућим виноградарима и винарима као и садашњим и будућим туристичким посленицима. Ти комплекси и припадајућа села немају перспективу без државне стратегије и материјалне подршке да се интегрално очува и ревитализује подручје Неготинских пивница са виногорјем, као и без међуресорне сарадње Министарства пољопривреде и заштите животне средине, културе и информисања и трговине, туризма и телекомуникација.

До сада у Републици Србији нисмо имали примере управљања сличним локалитетима. Очување и развој Неготинских пивница са виногорјем и селима, као и сличних руралних агломерација у земљи због свог значаја и потенцијала требало би да буде један од приоритетних развојних пројеката Републике Србије у циљу равномерног економског развоја али и очувања културне баштине.¹⁴

¹⁴ Сличне заштићене руралне агломерације су Пољане код Александровца, село Милаковићи на Озрену и Јадовнику код Бродарева, село Гостуша на Старој планини код Пирота, засеок Бебића Лука у Ваљевској Подгорини, итд.

Комплексност Неготинских пивница и виногорја захтева свеобухватно професионално управљање. Ту се пре свега мисли на управљање пројектима рехабилитације и развоја виноградарства и винарства, културне и природне баштине, као основама винског и културног туризма. Трећи аспект је управљање пословима везаним за развој туризма у селима и припадајућим комплексима пивница, као и координисање активностима и пројектима у тим областима. За конструисање модела управљања Неготинским пивницама и виногорјем кроз израду Плана управљања, потребно је ангажовање експерата из области: агрономије, заштите културних добара, туризма, економије и права који имају искуство у управљању сличним комплексним пределима.

ЗАКЉУЧАК

Кроз пример Неготинских пивница, просторно културно-историјске целине од изузетног значаја која се због своје јединствености, аутентичних просторних и архитектонских вредности налази на Прелиминарној листи светске културне и природне баштине Унеска од 2010, приказан је однос Републике Србије која у оквиру делатности ресорних министарстава дужи низ година не предузима озбиљну финансијску одговорност за одговарајуће очување и развој потенцијала културне баштине, а посебно руралних архитектонских целина. Досадашњи радови Републичког завода за заштиту споменика културе и финансијски проблеми у заштити пивница показали су да је конзерваторска струка немоћна да се избори за квалитетно очување народног градитељства у руралном подручју, што може да доведе до потпуног нестанка таквог националног блага и идентитета на нашем простору. У раду су изложени разлози због којих је неопходно да се на државном нивоу хитно припреми Стратегија очувања културне баштине као покретача руралног развоја у сарадњи са еминентним стручњацима из Србије и иностранства који имају искуство на оваквим или сличним пројектима.

Поред свих елемената који су потребни да омогуће савремено функционисање комплекса винских подрума у Неготинској Крајини, за чију реализацију су се створили услови израдом и усвајањем планова детаљне регулације комплекса Рајачких и Рогљевачких пивница, неопходно је пружити стручну и финансијску подршку садашњим и будућим виноградарима и винарима као и садашњим и будућим туристичким посленицима.

Комплексност Неготинских пивница и виногорја захтева свеобухватно професионално управљање. Ту се мисли пре свега на управљање пројектима рехабилитације и развоја виноградарства и винарства, културне и

природне баштине, као основама винског и културног туризма, и наравно самим пословима везаним за развој туризма у селима и припадајућим комплексима пивница, као и координисањем свих активности и пројекта у свим тим областима. За конструисање модела управљања Неготинским виногорјем (пивницама) кроз израду Плана управљања, потребно је ангажовање експерата из земље и иностранства из следећих области: агрономије, заштите културних добара, туризма, економије и права а који имају искуство у управљању сличним комплексним пределима.

Ови заштићени комплекси винских подрума немају перспективу без државне стратегије и подршке да се интегрално очува и ревитализује подручје Неготинског виногорја. С тим у вези неопходна је међуресорна сарадња Министарства пољопривреде и заштите животне средине, културе и информисања и трговине, туризма и телекомуникација.

ЛИТЕРАТУРА

- Бојанић-Лукач, Душанка. 1969. *Крајина у време њурске владавине*. Гласник етнографског музеја (31–32), 67–109.
- Иванишевић, Драгослав, Јакшић, Дарко, Кораћ, Нада. 2015. *Виноградарски атлас*. Доступно на: http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/userFiles/file/Aktuelnosti/PopisPolj/Vinogradarski_atlas.pdf. (приступ 31. 3. 2017).
- Јовановић, Коста. 1940. *Неготинска крајина и Кључ*. Београд: Српска краљевска академија, *Насеља и њорекло сѣановнишиџва*, књ. 29, 124.
- Лутовац, Милисав. 1959. *Неготинска крајина и Кључ*. Београд: Зборник радова САН LXII – Географски институт књ. 15, Научно дело (фототипско издање, Службени гласник, 2012), 447–482.
- Масловарић, Душан. 1969. *Виноградарство у Неготинској крајини*. Гласник етнографског музеја (31–32), 173–194.
- Стефановић Караџић, Вук. 1935. *Српски рјечник исјумачен њемачким и латинским рјечима*. Београд: Штампарија Краљевине Југославије.

Bosiljka Tomašević

NEGOTINSKE PIVNICE, VALUES,
CHALLENGES AND TOURIST POTENTIAL

S u m m a r y

The example of Negotinske pivnice (Negotin pubs) – a spatial cultural-historical entity of great importance, preliminary listed in the UNESCO World Cultural and Natural Heritage of 2010 due to its uniqueness, as well as authentic spatial and architectural values – shows the attitude of the Republic of Serbia whose relevant ministries for many years do not take serious financial responsibility for the proper preservation and development of cultural heritage resources, especially rural architectural settlements. The former works of the Republic Institute for Protection of Cultural Monuments as well as financial problems in protecting the pubs showed that the conservation profession has been powerless to fight for quality preservation of folk architecture in the rural area, which can lead to the complete disappearance of such national treasure and identity in our region. The paper discusses the reasons why it is necessary to urgently prepare Strategy of cultural heritage preservation at the state-level and in cooperation with eminent experts from Serbia and abroad who have experience in these or similar projects as it could act as a driver of rural development.

In addition to all the elements that are necessary to enable modern operation of the wine cellars' complex in the Negotin Frontier, whose realization has been enabled by development and adoption of the Detailed Regulation Plans of Rajačke and Rogljevačke pivnice, it is necessary to provide technical and financial support to current and future vineyard owners and winemakers as well as current and future tourism workers.

The complexity of Negotinske pivnice and vineyards requires a comprehensive professional management. This refers primarily to the management of projects of rehabilitation and development of viticulture and winemaking, cultural and natural heritage as the basics of wine and cultural tourism, and of course, the very work related to development of tourism in the villages and related complexes of pubs, as well as the coordination of all activities and projects in all of these areas. For the construction of the Negotin vineyards (pubs) management model through the Management Plan, it is necessary to hire experts from the country and abroad in the following areas: agronomy, protection of cultural heritage, tourism, economics and law, especially the ones who have experience in managing similar complex settlements.

These protected wine cellars complexes have no perspective without state's strategy and support to integrally preserve and revitalize the area of Negotin vineyards. In this regard, it is necessary to obtain intersectoral cooperation between the Ministry of Agriculture and Environment, the Ministry of Culture and Information and the Ministry of Trade, Tourism and Telecommunications.

Key words: cultural heritage, village, wine cellars settlement, pubs, restoration, revitalization, tourist potential